

Ключові події, виклики та тенденції

В умовах повномасштабної агресії проти України ключовою проблемою став захист прав громадян України, які вимушено покинули територію України через війну. За даними УВКБ ООН, станом на кінець 2022 року 7,9 мільйона наших громадян перебувають на території європейських держав. 4,9 мільйона з них отримали тимчасовий захист або інші форми захисту відповідно до законодавства європейських держав[2]. Абсолютну більшість з осіб, які вимушені були покинути Україну у зв'язку зі збройною агресією проти України, складають жінки — 85%[3]. На сьогодні немає можливості підрахувати точну кількість осіб у конкретній країні через значну транзитну міграцію з однієї країни в іншу або повернення українців додому. Далеко не всі громадяни України, які знаходяться на кордоном, перебувають на консульському обліку.

Найбільшу кількість громадян України прийняли держави Європейського Союзу. У березні 2022 року Рада ЄС вперше у своїй історії застосувала Директиву про тимчасовий захист (2001/55/ЕС). Дія Директиви поширюється на громадян України, іноземців, які мешкали в Україні, членів сімей цих осіб, що проживали в Україні до 24 лютого 2022 року.

Phoca PDF

Тимчасовий захист надає доступ до права на проживання, доступ до ринку праці, доступ до житла, соціальної та медичної допомоги. Діти та підлітки без супроводу отримують доступ до освіти і мають право на опіку. Наразі тимчасовий захист для українців надано до березня 2024 року. Держави-члени ЄС можуть надати більш широкі права, ніж ті, що викладені в Директиві, наприклад, довший термін перебування або включення ширшої групи відповідних заявників.

Проте, виїжджаючи до інших держав, громадяни і мешканці України не завжди потрапляли у сприятливе оточення. 17 березня 2022 року Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації висловив занепокоєння[4] повідомленнями про дискримінацію, зокрема ксенофобське та расистське розпалювання ненависті та насильство щодо людей, які рятуються від конфлікту, та закликав держави-учасниці Міжнародної конвенції про ліквідації всіх форм расової дискримінації, особливо сусідні з Україною, продовжувати надавати доступ на свої території всім особам, які рятуються від конфлікту, без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження та незалежно від їх імміграційного статусу, а також вжити заходів щодо запобігання, припинення всіх видів расової дискримінації та покарання за їх прояви, зокрема за ксенофобське і расистське насильство та ненависницькі висловлювання щодо осіб, які рятуються від конфлікту, вжити рішучих заходів щодо захисту всіх осіб від расистського насильства та ненависницьких висловлювань, у тому числі в Інтернеті, та публічно засудити расистські ненависницькі висловлювання, у тому числі у ЗМІ та з боку публічних осіб та політичних діячів, та дистанціюватися від них.

Судом міста Кладно (Чехія) засуджено двох блогерів, яких звинуватили у ненависницьких висловлюваннях щодо українців у публічно поширеному відео. Зокрема, в одному з відео вони закликали до контрдемонстрації на зібрання українців, а один з блогерів, серед іншого, заявив: «Українці починають розмножуватися тут, одна демонстрація за іншою. Ми повинні діяти зараз, інакше ми потрапимо в пекло». У відео також містилася низка принизливих та нецензурних висловлювань, в яких українці називаються «брудними», тощо[5].

Потрібно розуміти, що громадяни України, які отримали тимчасовий захист, отримують виплати, які, як правило, суттєво менші за середню заробітну плату в країні, а тому мають самостійно сприяти власному матеріальному забезпеченню, що зробити доволі складно. Через мовний бар'єр, наявність маленьких дітей, неможливість підтвердити дипломи і кваліфікації та інші обставини українці працевлаштовуються не за фахом, а здебільшого на некваліфіковані та, відповідно, низькооплачувані роботи.

Діти шкільного віку стикаються з перешкодами щодо адаптації в суспільстві, інтеграції в середовище навчально-виховного закладу, зокрема, через мовний бар'єр, академічну різницю, специфіку плану навчальних занять.

Переважно європейські країни не були готові до напливу такої кількості біженців, а тому доступ українських громадян до соціальних, освітніх та медичних послуг не завжди є повним. Мережа безоплатних курсів для вивчення мов чи отримання психологічної допомоги є

Phoca PDF

недостатньо розгалуженою. Одним із найбільш проблемних питань є доступ до тимчасового та постійного житла.

10 жовтня 2022 року 135 українських жінок та дітей, які проживали у готелі ірландського міста Кілларні, повідомили про те, що їх переселяють в інше місто, оскільки місця в готелі приготували для 192 чоловіків-біженців із інших країн. Це відбулося попри те, що багато українок з них знайшли роботу у місті, деякі — в цьому ж готелі. Приблизно 40 дітей пішли навчатися до місцевих шкіл.

Після втручання громади та мера міста переселення українок до іншого міста скасовано на урядовому рівні, натомість їм пообіцяли забезпечити альтернативним житлом, щоб вони могли продовжувати працювати та відвідувати школи у місті Кілларні[6].

Зважаючи на труднощі адаптації, деякі громадяни готові повернутися до України, однак перепоною цьому стає руйнування їхнього житла або розташування його там, де ведуться активні бойові дії чи триває окупація.

Враховуючи вразливість категорій громадян, які покинули територію України, багато з них опинились під загрозою потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, а також гендерно зумовленого та домашнього насильства. Також на порядку денному залишаються злочини на ґрунті ненависті та дезінформація, що підживлюється ненавистю. Особливо вразливими є жінки, діти та особи з інвалідністю.

У результаті широкомасштабної військової агресії РФ проти України громадяни України зіткнулися з **проблемою документування за кордоном**. Чимало осіб залишило території України без документів, що посвідчують особу та громадянство, або втратили такі документи. Це спричинило велике навантаження на консульські установи України, які через обмежені можливості не в змозі приймати велику кількість громадян. Відновлення документів та їх отримання за кордоном стало тривалим процесом через навантаження на систему закордонних дипломатичних установ України та органів Державної міграційної служби.

Задля вирішення цього питання КМУ прийняв постанову № 678 від 10 червня 2022 року, якою затверджено Порядок реалізації експериментального проєкту щодо оформлення паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України, які перебувають за межами України. Експериментальним проєктом передбачено, що прийняття документів для оформлення паспорта громадянина України та паспорта громадянина України для виїзду за кордон громадянам України, які перебувають за межами нашої країни, здійснюватиме розміщений за межами України відокремлений підрозділ ДП «Документ», яке належить до сфери управління ДМС України та є адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру. Станом на кінець 2022 року дана проблема вирішена лише частково, оскільки «Паспортний сервіс» ДП «Документ» розпочав роботу тільки у Республіці Польща (м. Варшава, м. Краків, м. Вроцлав та м. Гданськ). З лютого 2023 року надання відповідних послуг також розпочато у Туреччині (м. Стамбул), Словаччині (м.

Phoca PDF

Братислава) та Чехії (м. Прага).

Через військову агресію Росії проти України на території РФ припинили свою роботу консульські та дипломатичні установи України. Таким чином, громадяни України, які знаходяться на території держави-агресора, мають звертатися до сусідніх держав для отримання відповідних послуг в консульських установах України.

Моніторинг ситуації з вимушеною міграцією українців засвідчив переважно позитивне ставлення до переміщених українців, створення сприятливих умов перебування в країнах ЄС, спрощення процедур оформлення статусу тимчасового захисту для дітей та їх супроводжуючих, запровадження належної системи підтримки та доступу до медичних та соціальних послуг.

Водночас виникла низка питань, що потребувала та потребує врегулювання як на міждержавному рівні, так і на рівні національного законодавства, наприкладневизнання документів супроводжуючих осіб груп дітей з української сторони.

Постановою КМУ від 29 березня 2022 р. № 383 було внесено зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою КМУ від 27 січня 1995 р. № 57 (далі — Правила). Так, у пункті 23 Правил визначено, що у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану виїзд за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України)/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Держприкордонслужба дозволить перетин державного кордону.

Зазначене дало змогу перетинати державний кордон без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків. Як наслідок, збільшилася кількість звернень з питання пошуку дитини, яку було вивезено одним із батьків та встановлення контакту з такою дитиною або повернення її з-за кордону.

Доволі проблематичним є питання **оформлення допомоги при народженні дитини**, зокрема батьками, діти яких народжені за кордоном. Серед українців, які отримали тимчасовий захист за кордоном, велика кількість вагітних жінок, жінок які народили або будуть народжувати за кордоном. При цьому, проходячи процедуру з оформлення народження дитини за кордоном, кожний з таких батьків стикається з низкою неврегульованих процедурних питань, які потребують вирішення.

До прикладу, Порядком призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затвердженим постановою КМУ від 27.12.2001 р. №1751 передбачено, що жінки, які мають зареєстроване місце проживання на території України і народили дитину під час тимчасового перебування за межами України, подають видані компетентними органами країни перебування і легалізовані в установленому порядку документи, що засвідчують народження дитини, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України. Так, подання заяви здійснюється до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення, відповідно

Phoca PDF

до зареєстрованого місця проживання або фактичного місця перебування заявника.

Функціоналом, передбаченим для подання заяви онлайн, можуть скористатися не всі громадяни України за кордоном, оскільки документи, видані за кордоном, не інтегруються до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, а отже, й не підтвердять факт народження дитини у разі надсилання відповідного запиту органами соціального захисту населення.

Змін, які б урахували поточну ситуацію в Україні та питання невизначеного строку перебування українських жінок за кордоном, до чинного законодавства наразі не внесено. Тож оформлення допомоги при народженні дитини, яка народилася та перебуває за кордоном, наразі ускладнене.

Задля надання громадянам України можливості отримати належний захист своїх прав за кордоном у листопаді 2022 р. було відкрито Тимчасові представництва Уповноваженого за кордоном, зокрема у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії та Республіці Ірландія. Тимчасові представництва Уповноваженого за кордоном працюють на громадських засадах у період дії воєнного стану і доповнюють наявні механізми захисту прав громадян України за кордоном.

У межах своїх повноважень Офіс Представника у Сполученому Королівстві, діючи від імені та за Дорученням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, організовував та проводив лекції, семінари, тренінги та здійснював інші інформаційно-просвітницькі заходи у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина для громадян України, які на даний час переміщені до Сполученого Королівства. У межах повноважень був проведений пошук, збір та аналіз інформації про порушення прав і свобод громадян України, проводились численні консультації для громадян України.

Офіс Представника в Республіці Ірландія організовував та проводив зустрічі спільнот, лекції, семінари та тренінги, з метою сприяння комфортній соціалізації українців в Ірландії. Була надана допомога в оформленні неповнолітніх дітей у школи та дитячі садки, а також щодо вступу у вищі навчальні заклади Ірландії. Проведено консультативні зустрічі щодо питань тимчасового розселення українців, що набули статусу тимчасового захисту в Ірландії. Були проведені первинні консультації з професійними психологами та психотерапевтами для українців, які постраждали від наслідків війни, а також інформаційні зустрічі з організаціями українців в Ірландії, як-от Асоціація українців в Республіці Ірландія, Український хаб «Паляниця» та іншими.

Реагування на випадки порушень прав людини та громадянина

До Уповноваженого надійшло 45 звернень щодо питань порушення прав громадян України за кордоном. Найбільш поширеними питаннями стали документування (14) і перетин кордону (4).

До Уповноваженого надійшло звернення громадянки М. щодо допомоги в оформленні паспорта громадянина України для виїзду за кордон в Посольстві України в Грузії.

Phoca PDF

З метою вжиття заходів реагування Секретаріатом Уповноваженого скеровано запит до МЗС. За інформацією МЗС, 20 грудня 2022 року заявниця отримала в Посольстві України в Грузії паспорт громадянина України для виїзду за кордон.

Численні питання виникають у зв'язку з оформленням посвідчення особи на повернення в Україну (у разі втрати заявниками паспорта громадянина України для виїзду за кордон).

До Уповноваженого надійшло звернення громадянки В. щодо вирішення питання повернення в Україну. Як стверджувала заявниця з метою вирішення питання повернення в Україну вона зверталась до закордонної дипломатичної установи України, проте питання залишається невирішеним. У межах розгляду зазначеного звернення Уповноваженим було направлено відповідний лист до МЗС. У результаті реагування Уповноваженого право громадянки В. на документування та повернення в Україну поновлено, у закордонній дипломатичній установі України їй оформлено посвідчення особи на повернення в Україну.

Окремо стоїть питання про оформлення посвідчення особи на повернення в Україну на ім'я дитини.

До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини звернувся неповнолітній А., який у зв'язку з повномасштабною війною РФ проти України виїхав разом з матір'ю до Азербайджанської Республіки.

Дитина зазначила, що хоче вступити на навчання до українського вищого навчального закладу, проте не може повернутися в Україну через відсутність у нього закордонного паспорта та відсутність в українській консульській установі в Азербайджані відповідних бланків документів на повернення в Україну.

Уповноваженим було вжито термінових заходів для прискорення повернення дитини в Україну — скеровано запит до Департаменту консульської служби МЗС.

Завдяки дієвому реагуванню підрозділів МЗС та працівників консульської установи неповнолітньому Аміну оформлено та видано документ на повернення в Україну, щоб дитина змогла вступити до ВНЗ.

Значна кількість громадян України зіткнулася з неможливістю оформлення нового паспорта громадянина України, перебуваючи за кордоном і не маючи можливості покинути країну перебування у зв'язку з ризиком втратити тимчасовий захист у приймаючій державі. Окремо це стосується громадян України — дітей, які досягли 14-річного віку і перебувають за

Phoca PDF

кордоном від початку війни. Без чинного паспорта громадянина України ці діти не мають можливості оформити паспорт для виїзду за кордон, і, як наслідок, не отримують захист і соціальні гарантії.

До Уповноваженого звернулася громадянка Б., яка переймаючись за долю свого сина 16 років, який є особою з інвалідністю з дитинства, та доньки 10 років, поспіхом залишала власну оселю в місті Слов'янськ Донецької області та виїхала з ними у Німеччину на підставі внутрішніх паспортів.

Так, заявниця ще 10.02.2022 р. замовила виготовлення паспортів громадянина України для виїзду за кордон, проте враховуючи ситуацію, що склалася в державі, зазначені документи не були нею отримані. Після звернення заявниці до ДМС вказані документи були оформлені та направлені в Яворівське відділення Головного управління ДМС у Львівській області, про що остання отримала електронне підтвердження 10.11.2022 р.

Однак для отримання відповідних документів за кордоном заявниця неодноразово намагалась звернутися до консульської установи. Водночас заявницею наголошено про відсутність можливості запису до електронної черги на офіційному вебсайті Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина.

У рамках реагування на відповідне звернення, Уповноважений звернувся до Генерального консульства України в Мюнхені та МЗС. Відтак Генеральне консульство України в Мюнхені встановило зв'язок із заявницею та вона написала заяву на пересилання документів за кордон.

При цьому, написавши заяву на пересилання паспортних документів для себе та своїх дітей на територію Німеччини у грудні 2022 року, відповідні документи отримані заявницею лише 1 березня 2023 року.

Неготовність окремих держав до прийому великої кількості наших громадян призвела до неналежної за тривалістю процедури оформлення статусу тимчасового захисту й отримання допомоги у цих державах.

Громадянка України Н. звернулась до Уповноваженого з проханням сприяти їй, особі з інвалідністю 1-ї групи та її матері-пенсіонерці, громадянці СН. в отриманні тимчасового захисту на Кіпрі.

Для з'ясування проблеми та сприяння громадянам України у її вирішенні Секретаріат Уповноваженого попередньо звернувся до МЗС України та Посольства України в Республіці Кіпр.

Під час здійснення провадження за зверненням громадянки Н. на запит Секретаріату Уповноваженого від МЗС України та Посольства України в Республіці Кіпр було отримано роз'яснення позиції Служби з надання притулку Республіки Кіпр стосовно згаданого питання. Уповноважена Служба Кіпру повідомила про те, що оскільки громадянка Н. та громадянка

Phoca PDF

СН. прибули на територію Кіпру в 2021 році і не підпадають під дію статті 5 Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20.07.2001 та рішення Уряду Республіки Кіпр щодо процедури отримання Тимчасового захисту для громадян України, які виїхали з України на територію Республіки Кіпр внаслідок воєнної агресії Російської Федерації.

З огляду на рішення Служби з надання притулку Республіки Кіпр про відмову Н. та СН. у наданні тимчасового захисту на Кіпрі та з огляду на гуманітарний характер зазначеного питання Уповноваженим додатково було направлено клопотання про сприяння у позитивному вирішенню зазначеного питання на адресу Уповноваженого з питань адміністрування та захисту прав людини Республіки Кіпр.

Наразі громадяни України очікують на результат кінцевого розгляду їх питання органами країни перебування.

Протягом звітного періоду до Уповноваженого надійшло 19 звернень щодо порушення права дітей за кордоном у т.ч. права на піклування та турботу батьків 12; права на утримання з боку батьків (аліменти) (1); права на освіту (1) права на виховання в сім'ї (5) тощо.

У 2022 році через **порушення права на піклування та турботу батьків** до Уповноваженого зверталися щодо повернення дітей, які були вивезені до Польщі, Німеччини, Канади, Чехії. Із зазначеного питання було надано письмові роз'яснення.

Відповідно до Порядку виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затвердженого постановою КМУ від 10 липня 2006 р. № 952 (у редакції постанови КМУ від 2 вересня 2010 № 795), заявникам рекомендувалося звернутися до Центрального органу за місцем постійного проживання дитини/дітей або до Центрального органу будь-якої іншої Договірної держави із заявами про сприяння поверненню дитини/дітей із-за кордону та про забезпечення реалізації права доступу до них.

Водночас під час тимчасової евакуації до іноземних країн громадяни України стикалися з низкою проблем.

Відповідно до частини третьої статті 313 Цивільного кодексу України особа, яка досягла 16 років, має право на вільний та самостійний виїзд за кордон без супроводу та згоди дорослих за наявності паспорта громадянина України для виїзду за кордон.

Проте законодавство ЄС не враховують особливого характеру та причин прибуття і перебування дітей у європейських країнах.

У більшості європейських країн така дитина вважається дитиною без супроводу. З огляду на це країни, до яких потрапляють діти з України, направляють їх до центрів для дітей без супроводу й у певних випадках призначають тимчасового опікуна (зокрема, якщо батьки, законні представники дитини не можуть забрати її із країни тимчасового перебування).

Phoca PDF

У квітні до Уповноваженого на «гарячу лінію» надійшло звернення громадянки С. з Кіровоградщини щодо повернення її шістнадцятирічної дитини із Королівства Іспанії до України.

Заявниця зазначила, що її донька без супроводу дорослих виїхала до родичів до м. Барселона. Господар будинку заперечував щодо перебування дитини заявниці в його родині та викликав поліцію. Як наслідок — дитину помістили до місцевого притулку.

Враховуючи, що за законодавством Королівства Іспанії дитина вважається такою, що перебуває на території Королівства Іспанії без супроводу дорослих, для захисту інтересів неповнолітньої місцевою соціальною службою було прийнято рішення щодо тимчасового її влаштування до дитячого центру.

За сприяння Уповноваженого співробітниками Генерального консульства з метою повернення неповнолітньої в Україну було встановлено контакт з матір'ю дитини, оформлено нотаріально засвідчені згоди батьків дитини на супровід їхньої доньки за кордоном та направлено звернення до місцевих органів опіки та піклування з проханням передати дитину уповноваженій батьками особі.

За результатами проведеної роботи Службою опіки та піклування міста Леон прийнято рішення про передачу неповнолітньої особи уповноваженій особі для її супроводу та повернення в Україну.

У європейських країнах, які прийняли наших громадян, зафіксовано непоодинокі випадки роз'єднання дітей, яких, рятуючи від війни, вивозили родичі, знайомі, або групи дітей із закладів та установ виїздили у супроводі законних представників. Переважна більшість держав, до яких відбувається евакуація, **не визнають документи супроводжуючих осіб** груп дітей з української сторони, які в Україні є їхніми законними представниками. Такі діти вважаються дітьми без супроводу, і відповідно опікунами (законними представниками) призначаються громадяни приймаючої країни.

До м. Флоренції Італійської Республіки із Макарівського центру Київської області «Промінь надії» прибула 21 дитина у віці від 2 до 16 років у супроводі директора закладу. За законодавством Італійської Республіки опікун може бути призначений над групою не більше 12 дітей. Для підтвердження права директора закладу виступати головним опікуном над усіма переміщеними з ним дітьми знадобилась судова процедура.

Аналогічна ситуація виникла з дітьми, які виїхали у складі груп комунальних закладів. Так, під час виїзду до Італійської Республіки дітям, які є вихованцями комунальної установи «Центр соціальної підтримки дітей та сімей «Рідні» та Ліцею «Просвіта» Львівської міської ради (38 та 18 дітей), також було також призначено опікунів — громадян Італійської Республіки. Завдяки негайному втручанню Уповноваженого діти КУ «Центр «Рідні» та освіти «Просвіта» Львівської міської ради влітку 2022 року повернулись в Україну.

Phoca PDF

Також до Італії було переміщено у супроводі матерів-вихователькок, 14 вихованців дитячих будинків сімейного типу (далі — ДБСТ) Оболонського (8 дітей) та Подільського (6 дітей) районів м. Києва.

Шестеро вихованців ДБСТ із 14 було розлучено з матерями-вихователькими. Зокрема, троє дітей влаштовано в італійські родини для спільного проживання, двох дітей влаштовано до притулку, одну дитину поміщено до закладу охорони здоров'я без повідомлення законних представників про причини та діагнози.

Упродовж тривалого періоду, понад трьох місяців, в італійських судах розглядалися справи щодо п'яти дітей-вихованців ДБСТ. При ухваленні судових рішень про призначення опікунами громадян Італійської Республіки та документування дітей документами громадян Італійської Республіки жодного органу з питань захисту прав дітей з української сторони не було залучено.

Завдяки реагуванню Уповноваженого у співпраці з Міністерством закордонних справ України у січні 2023 року із 5 дітей ДБСТ — троє дітей повернуто в родини батьків-вихователів, одна дитина досягла повноліття та самостійно повернулася в Україну. Питання повернення ще однієї дитини залишається не вирішеним та перебуває на контролі Генерального Консула Італійської Республіки. Обидва ДБСТ продовжують проживати в Італії до повернення усіх дітей в родини та повернення в Україну.

Перебуваючи за кордоном, діти не завжди мали **можливість здобувати українську освіту** або навіть отримати документи про здобуття повної загальної середньої освіти.

До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини звернулася мати неповнолітнього О. щодо сприяння в отриманні дитиною українського документа про здобуття повної загальної середньої освіти.

У зв'язку з повномасштабною війною РФ проти України заявниця з сином виїхала з м. Миколаєва до Республіки Австрія. У 2022 році О. закінчив гімназію у м. Миколаєві, проте не міг отримати документ про здобуття повної загальної середньої освіти.

Завдяки дієвій співпраці Уповноваженого з прав людини з МЗС документи дипломатичною поштою були надіслані до Посольства України в Республіці Австрія, щоб дитина встигла вступити до вишу.

Актуальним стало питання **порушення права дитини на виховання в сім'ї за кордоном**. Під час перебування за кордоном, через втрату законних представників, дітям необхідно було встановлювати відповідний статус та влаштувати їх на виховання.

До Уповноваженого звернулася громадянка К. з проханням надати сприяння її родині, яка

Phoca PDF

тимчасово перебуває у Португалії, у вирішенні питання про встановлення опіки над її малолітньою племінницею, матір якої померла під час перебування родини за кордоном.

У рамках розгляду звернення з'ясовано, що заявниця разом із родиною до кінця воєнного стану в Україні не бажає повертатися на територію України для оформлення необхідних документів для призначення опіки над дитиною.

З огляду на зазначене та враховуючи статтю 62 Цивільного кодексу України опіка або піклування встановлюються за місцем проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника та статтю 32 Консульського статуту України, затвердженого Указом Президента України від 02.04.1994 р. № 127/94, що консул вживає заходів для встановлення опіки (піклування), зокрема над неповнолітніми, які перебувають в його консульському окрузі і залишилися без опіки (піклування), заявниці рекомендовано звернутися до консула у вирішенні питання встановлення опіки над малолітньою дитиною в умовах воєнного стану.

За результатами реагування Уповноваженого до Нацсоцслужби та МЗС та служби у справах дітей Миколаївської обласної військової адміністрації органом опіки та піклування надано дитині відповідний статус та дитину влаштовано до родини родичів.

Водночас під час вирішення цього питання до Уповноваженого звернулося ще двоє заявників з такою ж проблемою.

З метою забезпечення прав і найкращих інтересів дітей, а також для вирішення питання влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї родичів під час перебування їх за кордоном, доцільно розробити механізм встановлення опіки/піклування у відповідних ситуаціях.

З пропозицією внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженим постановою КМУ від 24.09.2008 р. № 866, у частині встановлення опіки/піклування над дитиною, якщо і дитина, і громадянин, який прийняв рішення взяти її на виховання в свою сім'ю, проживають за межами України, Уповноважений звернувся до Міністерства соціальної політики України. Питання внесення змін до нормативно-правового акту залишається на контролі Уповноваженого.

Як зазначалося вище, доволі проблематичним є питання **оформлення допомоги при народженні дитини**, зокрема батьками, діти яких народжені за кордоном.

До Уповноваженого звернулась громадянка Ф., яка виїхала з України (Одеська обл., м. Білгород-Дністровський) у березні 2022 р. щодо неможливості реалізувати своє право на оформлення допомоги при народженні дитини, перебуваючи за кордоном. Так, у червні 2022 р. заявниця народила дитину в Швейцарії, при цьому документи про народження дитини оформила згідно з місцевими правилами.

Phoca PDF

Водночас, перебуваючи в іншій країні, вона не може оформити документи та почати отримувати передбачену їй допомогу при народженні дитини. Так, функціоналом, передбаченим для подання заяви онлайн, можуть скористатися не всі громадяни України за кордоном, оскільки документи видані за кордоном не інтегруються до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, а отже й не підтвердять факт народження дитини, у разі надсилання відповідного запиту органами соціального захисту населення.

Водночас, відповідно до діючого законодавства, допомога при народженні дитини призначається за умови, що звернення за її призначенням надійшло не пізніше ніж через 12 календарних місяців після народження дитини.

Ураховуючи зазначене, з метою посилення захисту прав зазначеної категорії громадян, Уповноважений звернувся до Мінсоцполітики з пропозиціями звернути увагу на окреслену проблему та вжити заходів щодо внесення відповідних змін до чинного законодавства. Наразі Мінсоцполітики опрацьовує відповідні пропозиції.

Проведення моніторингових перевірок стану додержання прав

Моніторинг дотримання прав дітей, які були евакуйовані за межі України, був важливим елементом роботи Уповноваженого задля забезпечення прав українців, які вимушені були покинути територію України у зв'язку із широкомасштабною збройною агресією РФ. Зокрема, упродовж 2022 року двічі здійснювався моніторинг дотримання прав дітей, яких було евакуйовано з міста Одеси та Одеської області до села Осса Лодзинського воєводства Республіки Польща:

перший — у період з 18 по 27 квітня 2022 року представниками Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану, за участю представників Секретаріату Уповноваженого. Було встановлено, що 555 дітей, які були переміщені, перебувають на консульському обліку, для них організовано освітній процес. Дітей в евакуації супроводжують співробітники відповідних закладів, які періодично змінюються;

другий — 27 листопада 2022 року за участі Уповноваженого, представника Уповноваженого, заступниці Керівника Секретаріату, представників Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), дитячого Омбудсмана Республіки Польща.

Під час моніторингових візитів за місцем перебування евакуйованих дітей було виявлено низку проблемних питань та порушень, а саме щодо:

– передачі усиновлених дітей батькам відповідно до рішень українських судів, які набрали законної сили;

– вступу дітей до професійних або вищих закладів освіти;

– необхідності ротації супроводжуючого персоналу закладів та відсутність проведення

Phoca PDF

заходів неформальної освіти і протидії вигорянню для опікунів та персоналу, що перебувають у місці компактного поселення, разом із дітьми;

– правового статусу осіб, яким після переміщення за кордон виповнилось 18 років;

– порушення права на здоровий розвиток дитини (стаття 6 Конвенції про права дитини) та права на освіту дітей із особливими освітніми потребами (стаття 3 Закону України «Про освіту») внаслідок відсутності програми реабілітаційних занять для дітей з ментальними розладами та журналу ведення таких занять, відсутності адаптованих програм для дітей з-поміж незрячих і слабозрячих;

– порушення права на збереження громадянства незалежно від місця проживання (стаття 2 Закону України «Про громадянство України») через відсутність забезпечення законних представників грошовими коштами на оплату послуг паспортизації дітей, які набули відповідного віку;

– порушення права займатися фізичною культурою (стаття 49 Конституції України, стаття 3 Закону України «Про фізичну культуру та спорт») з огляду на зниження ефективності розвитку спортивного потенціалу дітей через забезпечення дистанційними тренувальними уроками учнів навчальних закладів спортивного профілю;

– порушення права на захист від усіх форм насильства (стаття 19 Конвенції про права дитини) внаслідок відсутності проведення на системній основі інформаційно-просвітницьких заходів протидії булінгу, жорстокому поводженню, сексуальної грамотності підлітків.

Окрім того, під час моніторингу виявлено факт вагітності неповнолітньої (15 років), якій було забезпечено дородовий супровід в Республіці Польща. У подальшому дитина повернулась на територію України.

За результатами візитів Уповноваженим надіслано відповідні листи реагування до Мінсоцполітики та Нацсоцслужби з метою вжиття заходів щодо поновлення порушених прав дітей та покращення умов їх перебування.

Спільні дії щодо поновлення прав дітей також ініціюються та узгоджуються на засіданнях Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану.

Рекомендації

Кабінету Міністрів України:

- розробити та запровадити механізм постановки на консульський облік громадян України, що перебувають за кордоном, через використання електронного сервісу «Дія».

Міністерству закордонних справ України:

Phoca PDF

- забезпечити збільшення на період воєнного стану кількості працівників дипломатичних і консульських установ у країнах із найбільшою кількістю переміщених громадян України;

- розширити співпрацю з представниками Уповноваженого Верховної Ради України за кордоном задля взаємодії із захисту прав та інтересів громадян України за кордоном.

Міністерству соціальної політики України:

- розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проєкт постанови щодо внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, у частині встановлення опіки/піклування над дитиною, якщо дитина, яка має відповідний статус, і громадянин, який прийняв рішення взяти її на виховання в свою сім᾽ ю, перебувають/проживають за межами України, зокрема у зв'язку з виїздом за кордон в умовах воєнного стану;

- надати громадянам України можливість подавати документи для оформлення допомоги у зв'язку з народженням дитини, яка має іноземне свідоцтво про народження, із-за кордону.

Державній міграційній службі України розширити мережу відокремлених підрозділів ДП «Документ» в Литві, Латвії та Естонії, інших державах Європейського Союзу з метою документування паспортом громадянина України.

1 Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 р. № 1328 «Про вихід з Угоди про гарантії прав громадян держав — учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі пенсійного забезпечення».

2 Проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та деяких інших законів України щодо пропорційного обчислення страхового стажу особам, які працювали за межами України»; проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2005 р. № 261 "Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд"».

3 Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 р. № 632 «Порядок обчислення сукупного доходу сім'ї (домогосподарства) для усіх видів державної соціальної допомоги».

4 Постанова Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2022 р. № 1167 «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2022 рік».

5 Національний банку України. Режим доступу: http://surl.li/eufbj

6 Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення».

Phoca PDF